

SOMUNCU BABA'NIN OĞLU YÛSUF-I HAKÎKÎ'NİN DİLİNDEN ŞEYHÎ HACI BAYRAM-I VELÎ

Ali Çavuşoğlu
Dr. Öğr. Gör., Erciyes Ü. İlâhiyat F.

Kültür tarihimizde yazdıkları eserlerle değil de yetiştirdikleri insanlarla ölüm-süzleşmiş büyük şahsiyetler vardır. Bunlardan biri Somuncu Baba (?-1412) adıyla anılan Hâmidü'd-din-i Aksarayî¹; diğeri ise bir bayram günü buluştukları için o günden sonra hocası tarafından "Bayram" lâkabıyla anılacak olan öğrencisi ve halifesi Numan'dır.

Hacı Bayram (1348-50/1429-30)'ın tasavvufi, edebî kişiliği ve ailesiyle ilgili yazılı belgenin yeterli olmamasından hareketle, onun tasavvufi kişiliğini anlamamıza yardım edeceği düşüncesiyle Yûsuf'un eserlerinde onunla ilgili olan metinleri değerlendirmeyi düşündüm. Hacı Bayram'ın diğer halifelerinin eserleri de aynı anlayışla incelenerek şeyhleri ile ilgili düşünce ve duyguları tespit edilirse Hacı Bayram'ın tasavvufi kişiliğini daha açık bir şekilde ortaya çıkarmak kolaylaşır. Hem Türk düşünce hayatında Bayramîliğin etkilerinin sağlıklı bir şekilde ortaya konması açısından da böyle bir çalışma gereklidir.

Hacı Bayram-ı Velî'nin halifeleri arasında İnce Bedreddin, Kızılca Bedreddin, Akşemseddin, İbrahim-i Tennurî, Akbıyık, Emir Sıkkînî (Bıçakçı Dede, Ömer Dede), Yazıcı-zâde Ahmed ve Mehmed Efendiler, Eşrefoğlu Rûmî ve Yûsuf-ı Hakîkî² gibi şahsiyetler bulunmaktadır³. Bunlardan Yûsuf, babası Hâmidü'd-din-i Aksarayî'nin m.1412'de ölümü üzerine, yaşının küçük olması münasebetiyle, Hacı Bayram'ın terbiyesiyle yetişmiş ve daha sonra Aksaray'da da Bayramîliğin temsilcisi olmuş değerli bir mutasavvıftır⁴. Yûsuf, şeyhine olan bağlılığını *Hakîkîname* adlı divanında

¹ Dedesi Musa'nın Horasan'dan gelip Kayseri'ye yerleşmiş olması dolayısıyla Hâmidü'd-din-i Kayserî olarak da anılmaktadır. (Bkz. Ali Rıza Karabulut, *Meşhur Mutasavvıflar*, Seyyid Burhaneddin Vakfı Yay., Kayseri 1994, s.111.)

² Müjgan Cunbur, *Hacı Bayram'ın Kazandırdığı Manevî Birlik*, Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. 43

³ Diğer halifeleri de şunlardır: Şeyh Baba Nehhâsi-i Ankaravî, Şeyh Bedreddin-i Ahmer, Şeyh Muslihiddin Halife, Şeyh Selâhaddin-i Bolevî, Şeyh Lutfullah, Akbıyık Meczub, Şeyh İnce Bedreddin, Mevlanâ Şeyhî, Molla Zeyrek, Ahmed Baba bin Hacı Bayram (Bkz. Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram-ı Velî*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1991, s. 54.)

⁴ Hakkında daha fazla bilgi için Bak. Ali Çavuşoğlu, *Yûsuf-ı Hakîkî'nin Mahabbetname'sinin Tenkitli Metni ve İncelenmesi* (Doktora tezi), Erciyes Ü. Sosyal Bil. Enst., Kayseri 2001.

her fırsatta dile getirir. *Tasavvuf Risalesi* isimli eserinde de, gerek kendi babası, gerekse şeyhi Hacı Bayram'ı iki yerde söz konusu eder.

Yûsuf-ı Hakîkî'nin Türkiye kütüphanelerinde bulunan biri tercüme, üçü telif, dört eseri; *Divân-ı Hakîkî* ya da *Hakîkîname*⁵, *Mahabbetname*⁶, *Tasavvuf Risalesi*⁷, *Metaliu'l-İman*⁸ üzerinde yaptığım inceleme sonucu Hacı Bayram'dan *Tasavvuf Risalesi*nde ve *Divarı*nda söz edildiğini tespit ettim. Şimdi bu hususu görelim.

*Tasavvuf Risalesi*nde kâmil şeyhin nitelikleri, keşif ve keramet konularından söz edildiği yerde ondan şu şekilde bahsedilmektedir:

"Şeyhin makbulerinden olan Kösece Ömer⁹ der ki: Nice zamandır şeyhin hizmetinde bulundum, dolayısıyla artık irşat etmeye lâıyk hâle geldiğimi düşündüm. Böylece pek çok kişiyi irşat etmek için halvete soktum. Ansızın Hacı Paşam¹⁰ geldi; sırtımdan bastırıp göğsümden sıyrıverdi. Bende dervişlikten bir eser kalmadı. Bana hâlimi bildirdi, yeniden başa dönüp işe başladım.¹¹"

Burada irşada liyakatin ancak şeyhin izni ile olabileceği söz konusu edilmektedir. *Mahabbetname*'de de gerçek şeyhe bağlanmanın lüzumundan söz eder ve irşadın ancak bu gerçek er aracılığı ile olabileceğini, şeyhine saygısı olmayanların ancak şeyhlik taslayan cahiller olduğunu ifade eder:

Mürîdi dîn-i İslâm içre teslîm
İdûp Hak kullugına nefsi ta'lîm
El almakdur hanum bir girçek erden
Görüp irşâdı ol sâhib-nazardan
Giden yolsuz yire yoldaşa yitmez
Bilâ-mürşid begüm iş başa yitmez
Ne hizmet kıldı ne var ihtirâmı
Şüyûha kaldı cehl ile o 'âmî¹²

⁵ Konya nüshası: Mevlana Müzesi Nr. 2430.

⁶ 1. Manisa Muradiye Ktp. nr. 1296; (h. 894); 185x135 (140-90), 175 yk.: 2. Konya İl Halk Ktb., Uzluk, Nr. 6968'de kayıtlı Divan-ı Hakîkî adı verilen bir eserin 152. yaprağından itibaren başlamaktadır. 245x160 (192x120) ebadında, 152b-302a yapraklar arası.

⁷ Süleymaniye, Hacı Mahmud, 2974.

⁸ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud nr. 2974.

⁹ Bu kişi, Bıçakçı Dede, Ömer Dede adlarıyla anılan Emir Sıkkını olmalıdır. Bilindiği üzere Köse ya da Kösece Akşemseddin'in lâkabıdır. Buradaki Kösece Ömer başka biri de olabilir.

¹⁰ Bayram-ı Velî'nin mutasavvıflar arasında yaygın olarak kullanılan ünvanı Hacı Paşa'dır.¹⁰ Kamer, 55: ..kudret sahibi melikin yanında sıdk meclisindedirler..

¹¹ *Tasavvuf Risalesi*, Süleymaniye Ktp., Had Mahmut Bl. Nr: 2974, v. 48a.

¹² Ali Çavuşoğlu, Yûsuf-ı Hakîkî'nin *Mahabbetname*'sinin Tenkitli Metni ve İncelenmesi (Doktora tezi), Erciyes Ü. Sosyal Bil. Enst., Kayseri 2001, s. 35.

Burada Akşemseddin ile Ömer (Emir) Sıkkînî arasında, Hacı Bayram'ın vefatından bir süre sonra ortaya çıkan irşatta metot farklılığı meselesi ve bunun ardından oluşan şubeleşme düşünülmeğe değer. Bilindiği üzere Ömer Sıkkînî'nin temsil ettiği Melâmiyye-i Bayramiyye mensuplarının bir kısmı "vahdet-i vücud" telakkilerini ulu orta söyledikleri için, ya idam edilmişler ya da takibata uğramışlardır.¹³

Yukarıdaki alıntıdan anlaşıldığı kadarıyla Hacı Bayram, öğrencilerinden Kösece Ömer'in durumunu batın gözüyle görmüş ve ikaz ederek onun kendisine çeki düzen vermesini sağlamıştır.

Aşağıdaki metinde de Hacı Paşa ünvanıyla anılan Hacı Bayram'ın, Somuncu Baba'nın bu yöndeki ikazlarıyla kemale ulaştığı bildirilmektedir:

"Künci Sinan, Hacı Paşam hazretlerinden rivayetle der ki: Şeyh buyurdu ki, şeyh hazretlerinin irşattaki kemaline üç kez iman getirdim. Bir anda beni bir makama ulaştırdı ki "*fî mak'adi sıdkın 'inde melikin muktedir*"¹⁴, ondan ibârettir. Bir kez o olmaksızın müşahede etmek istedim ve beni geri döndürüp şeyhinle gel dediler. Bir keresinde de on sekiz bin âlemi pamuk torbası gibi koltuğumun altında gördüm. Bu hâlde iken bir el omzuma dokundu, şeyh hazretleri idi. "Monla Hacı sakın mağrur olma hâ!" dedi. Kendime gelince şeyhin kemâline inandım."¹⁵

Hacı Bayram, burada Künci Sinan'ın rivayetiyle, irşat makamına yükselen kişinin, ulaştığı manevî hâllere mağrur olmaması gerektiğini kendi hayatından bir örnekle vurgulamıştır. Hacı Bayram'ın, şeyhinin kemâlî konusunda önceden bir şüphe içinde olduğu, fakat sonradan bu şüphesinin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere, tasavvuf risaleleri ve tarikatname gibi eserlerde, talibin kâmil bir şeyhi bulup bağlandıktan sonra onun hiçbir hâlden şüpheye düşmemesi gerektiği hususu mühim bir tarikat adabı olarak nakledilir.

Yûsuf'un Divanında ise doğrudan Hacı Bayram'la ilgili olarak, biri Farsça ikisi Türkçe yazılmış üç methiyesi bulunmaktadır. Hakîkîname'nin Konya nüshasında yer alan "Rumûz-ı der-Medh-i Sultân-ı Meşâyih-ı Şeyh-i Şâh" başlıklı şiiri, Hacı Bayram'ın;

Noldu bu gönlüm noldu bu gönlüm
Derd ü gam ile toldı bu gönlüm
Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm

¹³ Bkz. Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram-ı Velî, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s. 129.

¹⁴ Kamer, 55: ... Kudert sahibi melikin yanında sıdk meclisindedirler.

¹⁵ Tasavvuf Risalesi, 48b.

Yanmada dermân buldı bu gönlüm¹⁶

dörtlülüyle başlayan murabbainı yazdığı ve Hacı Bayram'ın methine dair olan bir nazîredir. Yûsuf aşağıda verdiğimiz nazîreyi "müstef'ilâtün, müstef'ilâtün" vezniyle yazmıştır ve Hacı Bayram'ın murabbainda kullandığı, hecenin 5+5=10 kalıbına karşılık gelmektedir.

Âyîneyem men âyîneyem men¹⁷
Mende görün ol rûyı cü mâhı
Dîde-i cânım dîde-i cânım
Göreliden ol çeşm-i siyâhı

Ayn-ı hayâtem ayn-ı hayâtem
Gevher-i zâtem nûr-ı necâtem
Mendedür ol mendedür ol
Şem'-i yakînün tâc u külâhun

Oldı bu gönlüm oldı bu gönlüm
Cennet-i me'vâ bâğ-ı temâşâ
Uralı 'ışkun uralı 'ışkun
Ravza-i dilde çetr-i sipâhı

Nûr-ı yakîndür nûr-ı yakîndür
Gayret-i dindür bu ne zemîndür
Hilm ü hayâdur hilm ü hayâdur
Zühd ü tukâdur kışt ü giyâhı
Dikdi livâyı dikdi livâyı
Gör bu atâyı nûr-ı likâyı
Taht-ı gönülde taht-ı gönülde
Nusret ile ol ışk ili şâhı

Bürc-i velâyet bürc-i vilâyet
Oldı müşeyyed bakı vü sermed
Olalı şeyhüm olalı şeyhüm
Kal'a-i dînün püşt ü penâhı

Tâ sübühâtı tâ sübühâtı
Vech ü vücûdı berk-ı şühûdı
Yahdı tamâmet yahdı tamâmet
Gör bu kıyâmet hırm-i kâhı

Fânî-yi mutlak fânî-yi mutlak

¹⁶ Abdurrahman Güzel, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yay., s. 302, Ankara, ts.

¹⁷ Hakikiname, Mevlana Müzesi Nr. 2430, v.320a.

Oldı muhakkak açdı yolın Hak
Verne kimesne verne kimesne
Kendüligile varmadı râhı

İşk-ı Hakîkî İşk-ı Hakîkî
Men ne zelîlem şerh idebilem
Sırrını 'İşkun sırrını 'İşkun
Bilmedi hergiz kimse kemâhî

Bu murabbada Yûsuf-ı Hakîkî;

"Şeyhini gördükten sonra onun âdeta kendisinin can gözü hâline geldiğini ve şeyhini aksettiren bir ayna gibi olduğunu;

Zâtın cevheri, kurtuluş nuru, yakîn mumu, tâc ve külâhın kendisinde olduğunu;

Gönül bahçesinde aşk askerinin çadır kurduğu zamandan beri gönlünün seyredilecek bir bağ ve bir me'va cenneti hâline geldiğini;

Onun ekin ve bitkisinin yakîn nuru, din gayreti, hilm, haya, zühd ve takva olduğunu;

O aşk ülkesinin şahının gönül tahtında likâ nurunun sancağını diktiğini;

Şeyhinin, din kalesinin arkası ve sığınılacak yeri olduğundan beri velayet burcunun sağlam ve bakî olduğunu;

Onun görünüş şimşeğinin, saman harmanını yani evreni, kıyameti andırır bir biçimde tamamen yaktığını;

Kişinin kendi benliğini ortadan kaldırarak yola girmesi hâlinde Hakk'ın onun yolunu açtığını ve bu yolda mutlak fani olduğunu;

Ve kendisinin hakîkî aşkı (burada Hakîkî'nin aşkı manasında tevriye yapılmaktadır.) şerh edemeyecek kadar zelîl olduğunu; aşkın sırrını olduğu gibi, kimsenin asla bilemeyeceğini" söylemektedir.

Günümüz Türkçesiyle anlamını vermeye çalıştığımız dörtlüklerde Yûsuf bir müridin şeyhine duyması gereken saygı, sevgiyi duymakta ve ona olan bağlılığını göstermenin yanı sıra bir şeyh olarak onun sahip olduğu bazı özellikleri sıralamaktadır. Bu şiirdeki düşünceleri şu şekilde maddeler hâlinde özetleyebiliriz:

1. Yûsuf şeyhinde fani olmuş, onu gösteren bir ayna gibi olmuştur.
2. Böylece hayatın kendisi, zâtın cevheri, kurtuluş nuru ve yakîn cevheri olmuştur. Tâc ve külâh sahibidir.
3. Gönlünü cennet bahçesi haline getiren, aşk askeri olan şeyhi Hacı Bayram'dır.
4. Şeyhinin biçtiği ekin; yakîn nuru, din gayreti, hilm, haya, züht ve takvadır.
5. O, din kalesinin muhafızlarındandır ve velayet burcunu sağlamlaştırmıştır.
6. O, görünüşüyle evreni kendisine âşık eden bir özelliğe sahiptir.
7. Allah, benliğini ortadan kaldırarak yola girenin yolunu açar; böylece o kişi de bu yolda fani olur.

8. Yûsuf, gerçek aşkı anlatacak bir güce sahip olmadığı gibi; aşkın sırrını da tam manasıyla kimse bilemez.

Aşağıdaki "Fâ'ilâtün, mefâ'ilün, fe'ilün" vezniyle yazılmış Farsça manzume kıt'a nazım şekliyle yazılmış bir methiyedir. Beyitlerin Türkçe karşılıklarını altlarında parantez içerisinde verdik.

Medh-i Şeyh Hacı Paşa Revvahallâhu Rûhâ¹⁸

V'ân diger nîz şeyh-i âlem bûd
Muktedâ-yı cihân u şem-i safâ

(O, âlemin şeyhidir; başkası değil; O, cihanın tâbi olduğudur ve safâ mumudur.)

Server-i dîn ü şâh-ı taht-ı yakîn
Menba'-ı lutf u bahr-ı cûd u sehâ

(O, dinin önde geleni ve yakîn tahtının sultanıdır; lütuf kaynağı ve cömertlik, eliaçklık denizidir.)

Rûy-ı û her ki dîd şod bende
Piş-i dergâh-ı âliyeş ebedâ

(Onun yüzünü gören kişi sonsuza kadar yüce dergâhının önünde kul olur.)

Zâyir-i û şodend ekâbir-i dîn
Hâyir-i hâl-i o heme budelâ

(Onu ziyaret edenler dinin büyükleri oldu; onun hâline hayran olanların hepsi abdâl oldu.)

Şode âlem heme Hakîkî nîst
Ki esîrî mahabbeteş tenhâ

(Ey Hakîkî bütün âlem yok olmuş; yalnız ona esirlik kalmıştır.)

Pâdşâhâ garîk-ı rahmet kün
Rûh-ı pâk-i meşâyih-ı küberâ

(Ey padişah büyük şeyhlerin temiz ruhlarını rahmete gark et.)

Himmet-i âlîyi heme merdân

¹⁸ Hakîkînâme, Mevlana Müzesi Nr. 2430, v.22a.

Saatî hem mekûn tu dûr ez-mâ

(Bütün mert insanların yüce himmetlerini bir saat de olsa bizden ayırma.)

Yûsuf'un bu şiirdeki, şeyhi Hacı Bayram'la ilgili düşüncelerini de maddeler hâlinde şu şekilde özetleyebiliriz:

Cihan ona tâbi olmuştur; o bir safa mumudur.

Dinde önde gelen bir kişidir; yakîn tahtının sultanıdır ve cömerttir.

Yüzü insanları kendine bağlamaktadır.

Din büyükleri onun ziyaretine gelmekte; Onun hâline hayran olanlar da abdâl olmaktadır.

Yûsuf aşağıdaki methiyesini, musammat kaside tarzında ve "Müstef'ilün, Müstef'ilün, Müstef'ilün" vezniyle şeyhinin ölümünden sonra yazmıştır.

Medh-i Şeyh Hacı Paşa Kaddesa'llâhu Sırrahı¹⁹

İy din yolunun rehberi şeyhum yoluna cân fidâ
İy hâs erenler serveri şeyhum yoluna cân fidâ

Mellâh-ı deryâ-yı yakîn sırr-ı huden li'l-müttekîn²⁰
Gavvâsı vü iy şâh-ı dîn şeyhum yoluna cân fidâ

Sultân vilâyet tahtına yagmaç gönlüm rahtına
Pîrûz-ı 'âlem bahtına şeyhum yoluna cân fidâ

İy fahr-i erbâbu't-tukâ emmâ men a'tâ ve't-takâ²¹
Na'tundur iy kân-ı sehâ şeyhum yoluna cân fidâ

Lutf u sehâvet kânısın 'âşıkclarun sultânısın
Derdliçerün dermânısın şeyhum yoluna cân fidâ

Cânda sevün pinhân senün kurbânun olsun cân senün
Derdün bize dermân senün şeyhum yoluna cân fidâ

İrilmadı senden gözüm ayrılmadı senden özüm
Sensin bu 'âlemden bizüm şeyhum yoluna cân fidâ

¹⁹ Hakîkînâme, Mevlana Müzesi Nr. 2430, v.22b.

²⁰ Bakara, 3-4: "O müttekîler ki.." (Ayetin devamı şu şekildedir: ...gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılar, kendilerine verdiğimiz rızıktan harcederler, sana inzal olunana da senden evvel inzal olunanlara da inanırlar, ahreti yakînen bilirler).

²¹ Leyl, 5-6: "...Veren ve sakınan..." (Ayetin devamı şu şekildedir: ... sözün en güzeli olan kelime-i şehadeti tasdik eden yok mu!).

Gönlümde sen gözümde sen fikrüm şeb ü rûzumda sen
Derdümde sen sözümde sen şeyhum yoluna cân fidâ

İy şark-ı devlet hâveri iy ehl-i millet mefharı
İy şibh ü şühbetden berî şeyhum yoluna cân fidâ

İy milk-i vahdet reh-revi iy taht-ı ma'nî Husrevî
Şem'-i hidâyet pertevi şeyhum yoluna cân fidâ

'İşkun esrâr-ı cân u dil yoluna varlıklar sebil
Sırruna ırmez kâl u kıl şeyhum yoluna cân fidâ

Lutfun delîm ü himmetün 'âfî çü kadrün rütbetün
Pâyende 'izz ü devletün şeyhum yoluna cân fidâ

Dîn içresün çâlâk u cüst kalbün safâ kavlün dürüst
Diler gönül ide nuhust şeyhum yoluna cân fidâ

Kim sana kıldı iktidâ oldu bu halka pîşvâ
İy şem'-i cem'-i evliya şeyhum yoluna cân fidâ

Oldı sana olan mürid cümle kemâlile ferîd
Mânend-i Şiblî Bâyezid şeyhum yoluna cân fidâ

Geldün cihâna şâhvâr sevgün gönüllerde karâr
Kıldı vü sen oldun süvâr şeyhum yoluna cân fidâ

Gitdün civâr-ı hazrete müstagrak olup rahmete
Yahdun cihânı hasrete şeyhum yoluna cân fidâ

İy mak'ad-ı sıdk içre sır 'inde melikin muktedir²²
Âsûde olan ehl-i birr şeyhum yoluna cân fidâ

Ol ravza-i pâke yüzün uran Hakîkî şeksüzün
Kurtardı her gamdan özin şeyhum yoluna cân fidâ

Bu kaside de Yûsuf; şeyhinin din yolunun rehberi ve seçkin erenlerin başı olduğu-
nu;

Yakîn denizinin kaptanı ve söz konusu ayetin sırrına mazhar olduğunu;

Velayet tahtının sultanı, gönüle gerekli olan şeylerin yağmacısı, âlemin geleceğinin
kutu olduğunu;

²² Kamer, 55: "Güçlü, kuvvetli, mülkü gayet geniş olan Allah'ın huzurunda bulunacaklardır."

Takva ehlinin övücü olduğunu; "veren ve sakınan" ayetine mazhar bir cömertlik madeni olduğunu;

Âşıkların sultanı, dertlilerin dermanı olduğunu;

Gönülde onun sevgisinin gizli olduğunu, onun derdinin derman olduğunu;

Özünün ve gözünün bu âlemde şeyhinden ayrılmadığını;

Gece gündüz; gözünde, gönlünde, fikrinde ve derdinde hep şeyhinin olduğunu;

Devletin doğduğu yön ve milletin övücü olduğunu; bir benzerinin olmasından ve şüpheden berî olduğunu;

Vahdet ülkesinin yolcusu, mana tahtının sultanı ve hidayet mumunun ışığı olduğunu;

Onun aşkının gönül ve canın sırları olduğunu, onun yoluna bütün varlığın sebil olduğunu; onun sırrına dedikodunun ulaşamayacağını;

Kıymet ve derecesi gibi lütfunun çok, himmetinin yüce olduğunu; izzet ve devletinin sürekli olacağını;

Dinde çevik ve araştırmacı olduğunu; kalbinin saf, sözünün ise doğru olduğunu; gönlün ilk onu dilediğini;

Ona uyanın halka baş olduğunu ve onun evliya topluluğunun ışığı olduğunu;

Ona mürit olanın tıpkı Şiblî ve Bayezit gibi bütün olgunluklarla seçkinleştiğini;

Onun cihana bir sultan gibi geldiğini ve sevgisinin gönüllerde karar ederek âdetâ gönüllerin süvarisi olduğunu;

Nihayet Allah'a ve onun rahmetine kavuştuğunu, fakat cihanı da ayrılık ateşiyle yaktığını;

Onun, takva ehlinin cennette buluşacakları yerde söz konusu ayete mazhar ihsan ehli ve mesut biri olarak bulunacağını;

Ve onun temiz bahçesine yüz süren Hakîkî'nin de her türlü kederden kendisini kurtardığını; böyle bir şeyhin yoluna canının feda olduğunu anlatmaktadır.

Yûsuf'un bu şiirdeki, şeyhi Hacı Bayram'la ilgili düşüncelerini de maddeler hâlinde şu şekilde özetleyebiliriz:

O; din yolun rehberi, erenler başı;

Yakîn sahibi ve muttakî;

Velayet tahtının sultanı;

Takva ehlinin övücü, cömert;

Âşık ve dertlilere derman;

Şüphe edilmekten uzak, övülecek bir kişi;

Vahdet ülkesinin yolcusu, mana tahtının sultanı, hidayet kaynağı;

Aşk, gönül ve can sırrı; Onun sırrına dedikodu ulaşamaz.;

Lütuf, himmet, izzet ve devlet sahibi;

Dinde çevik, araştırmacı, saf ve doğru sözlü;

Kendisine uyanları Bayezid ve Şiblî gibi olgunlaştıran bir kişidir.

Yûsuf-ı Hakîkî'nin, şeyhini methettiği yukarıdaki şiirlerinin dışında hem Mahabbetname'de hem de Hakîkîname'de tarikat yolunu, evliyayı ve mürşitleri övü-

cü pek çok manzumeleri bulunmaktadır. Bu manzumelerde de dolaylı olarak hem şeyhine hem de şeyhinin şeyhine övgülerinin yer aldığını söyleyebiliriz.

Bu alıntılarda ilk gözümüze çarpan unsur; tarikat kurumu çerçevesinde olması gereken şeyh-mürit ilişkileri, şeyhte bulunması gereken nitelikler ve müridin şeyhine karşı olan görevleridir.

Sonuç olarak bu şiirlerden ve Tasavvuf Risalesi'nden yaptığımız alıntılardan hareketle bir Hacı Bayram-ı Velî profili çizecek olsak şöyle söyleyebiliriz:

Hacı Bayram-ı Velî; uzak görüşlü, çevresindeki insanların hâllerini anlayan büyük bir şeyhtir ve kendi şeyhine de gösterdiği itaatle kısa zamanda manevî makamlarda yükselmiş, fakat bununla mağrur olmamış mütevazî bir kişidir. Hacı Bayram, sadece bir tarikat şeyhi olmakla kalmamış, şer'î konularda da din adamlarının müracaat ettiği bir kişi olmuş ve derin saygı görmüştür. Çünkü dinî konularda hem çok gayretli hem de çok araştırmacıdır.

O; ilâhî aşk konusunda oldukça ilerilere gitmiş, kendisine bağlı olanlara da ilâhî aşka ulaşma zevkini tattırmış, halifelerinin hepsi bu alanda Bayezid ve Şiblî gibi seçkin konumlara gelmişler ve birer gönül erleri olmuşlardır. O, büyük bir âşık, büyük bir velî ve büyük bir müttakîdir.

Hacı Bayram, kapısını ve gönlünü herkese açmış; himmet, izzet, devlet ve sırlar dağıtmış cömert bir kişidir. Onun aşk ve sırlarla dolu gönül dünyasının güzelliği yüzüne de aksetmiş ve onun yüzünü görenler bütün kederlerden arınarak ona bağlanmışlardır. Sonuçta Hakîkî de tac ve külah giyerek bağlanmaktan onur duyduğu böyle bir şeyhin yoluna canının feda olduğunu söyleyerek ona olan derin sevgi ve saygısını belirtmektedir.